

лей суб'єктів процесу формування фахівців для органів внутрішніх справ, але на превеликий жаль сили курсантів не завжди на практичних заняттях використовуються належним чином.

Так мають місце випадки планування проведення практичних занять в дні коли в практичних підрозділах проводиться службова підготовка і займатися курсантами з практиків нікому, про проведення практичного заняття за день до нього повідомляється керівництво органу, але окремі зацікавлені служби в день проведення заняття займаються відпрацюваннями не залучаючи допоміжні сили, курсантів, а з метою хоч чимось зайняти курсантів їх розподіляють в патрульно-постову службу. Крім того знаходять місце випадки коли після закріплення на розводі курсантів за конкретними співробітниками, останні щоб не займатися з курсантами дають їм не значні завдання, які не мають ніякого практичного значення, що в свою чергу погано сказується на їх відношенні до практичного заняття і має негативний вплив, а не виховний.

Дані приклади свідчать, що на сьогоднішній день, взаємодія між навчальними закладами та практичними органами внутрішніх справ в організації проведення практичних занять та вихованні курсантів знаходиться на неналежному рівні.

З метою більш якісної взаємодії між навчальними закладами та практичними підрозділами ОВС в організації проведення практичних занять та вихованню курсантів в практичних підрозділах, пропоную:

- тематику практичних занять в лінійних підрозділах на початку навчального року направляти в зацікавлені служби з вказівкою приблизних строків їх проведення.
- організації проведення практичних занять по конкретним темам покласти на керівників галузевих служб.
- керівникам органів внутрішніх справ необхідно до початку навчального року направляти інформацію про дні проведення занять по службовій підготовці особового складу в інститут, з метою не планування в дані дні практичних занять.
- на практичні заняття необхідно розроблювати план-завдання для кожного курсанта.

Процеси навчання і виховання у вищих навчальних закладах системи МВС України нероздільні, а добитися їх ефективності можна лише діючи цілеспрямовано і системно, опираючись на кращі традиції минулого і постійному творчому пошуку у поточному житті.

*С.Ю. Лебедева,
ст. психолог Московського РВ ХМУ
УМВС України в Харківській області*

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК КУРСАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ЇХНЮ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНУ АДАПТАЦІЮ

У сучасній психології феномен соціально-психологічної адаптації зв'язують з особливостями психічної діяльності. Одним із аспектів соціально-психологічної адаптації є аналіз конкретних особистісних, детермінант адаптаційного процесу – так званих «комплексів» особистісних особливостей, що визначають можливість виникнення адаптивної поведінки.

Актуальним представляється вивчення особливостей адаптації у курсантів різних спеціалізацій, знання яких необхідно, як для прогнозування і профілактики проявів дезадаптивної поведінки курсантів, так і для перспективного впровадження заходів щодо оптимізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах системи органів внутрішніх справ.

Нами у 2001 році були досліджені структурні і функціональні особливості курсантів НУВС, аналіз яких проводився по наступним підставам: 1) у залежності від спеціалізації; 2) у залежності від курсу навчання (між факультетами); 3) у залежності від курсу навчання усередині факультету.

У дослідницьку вибірку були включені курсанти факультету економічної безпеки, юридичного факультету і соціально-психологічного факультету.

Порівняльний аналіз виявив наступні достовірні розходження ($p < 0,05$) між зазначеними групами випробуваних:

1. У курсантів факультету економічної безпеки рівень фізичної агресії і рівень інтернальності вище, ніж у курсантів юридичного факультету; а в курсантів юридичного факультету більш високі, чим у курсантів факультету економічної безпеки, показники образи, підрозрілості і почуття провини;

2. Курсанти факультету економічної безпеки більш, ніж курсанти соціально-психологічного факультету, схильні до вибору пристосування, як ведучого стилю поведіння в конфліктній ситуації; а курсанти соціально-психологічного факультету відрізняються від курсантів факультету економічної безпеки більш високим рівнем нейротизма і перевагою співробітництва як основного способу подолання конфлікту;

3. Курсанти соціально-психологічного факультету відрізняються від курсантів юридичного факультету більш високим ступенем напруженості і більш низьким рівнем підозрливості як особистісних факторів.

Зазначені розходження можуть мати наступні причини:

1. Наявність невеликого відсотка дівчин (у середньому, 12–15% на курсі) серед курсантів юридичного і соціально-психологічного факультетів сприяє незначному зниженню рівня їхньої агресивності в порівнянні з курсантами факультету економічної безпеки, де чисто юнацький контингент схильний до більш твердого стилю реагування і спілкування;

2. Курсантів юридичного факультету готують, насамперед, до професії слідчого, складеним елементом якої є наявність підозрливості. Практичне знайомство з особливостями майбутньої роботи також сприяє їх професійній ранній деформації й орієнтації на необхідність зробити кар'єру в умовах твердої професійної конкуренції;

3. Курсанти соціально-психологічного факультету вже в силу специфіки своєї майбутньої спеціальності повинні бути схильні до побудови безконфліктних, доброзичливих відносин з людьми, що одночасно сприяє і відносно більш легкому пристосуванню їхній до особливостей учбово-стройової професійної підготовки. У той же час саме вони мають найменші перспективи наступного працевлаштування за фахом у системі ОВД, чим, очевидно, і порозумівається наявність у них вираженої тривожності й образи.

У результаті дослідження між групами курсантів різних факультетів НУВС були також виявлені достовірні розходження ($p < 0,05$) показників адаптації:

1) показник загальної адаптивності (AD) у курсантів факультету економічної безпеки нижче, ніж у курсантів юридичного факультету;

2) показник самоприйняття (S) у курсантів факультету економічної безпеки вище, ніж у курсантів юридичного і соціально-психологічного факультетів;

3) показник прийняття інших (LAD) у курсантів соціально-психологічного факультету вище, ніж у курсантів факультету економічної безпеки і юридичного факультету;

4) показник емоційної комфортності (ED) також у курсантів соціально-психологічного факультету вище, ніж у курсантів факультету економічної безпеки і юридичного факультету;

5) показник інтернальності (ID) у курсантів соціально-психологічного факультету нижче, ніж у курсантів факультету економічної безпеки і юридичного факультету;

6) показник прагнення до домінування (DOM) у курсантів факультету економічної безпеки нижче, ніж у курсантів юридичного і соціально-психологічного факультетів.

Достовірних розходжень у відношенні показника ескапізму (P) у курсантів різних факультетів не виявлено.

Таким чином, для курсантів факультету економічної безпеки характерний найбільш високий показник самоприйняття і найбільш низькі показники загальної адаптивності, прийняття інших, емоційної комфортності і прагнення до домінування; для курсантів юридичного факультету – найбільш високі показники загальної адаптивності і інтернальності; для курсантів соціально-психологічного факультету – найбільш високі показники прийняття інших і емоційної комфортності і найбільш низькі показники прийняття себе і інтернальності.

Показник загальної адаптивності в курсантів факультету економічної безпеки має позитивні кореляційні зв'язки (коефіцієнт кореляції Пірсона при $p < 0,05$) з екстраверсією, негативізмом, рівнем інтернальності і негативні – з інтроверсією і рівнем нейротизма, образою і почуттям провини, запобіганням як способом поведінки в конфліктній ситуації, факторами F і M особистісного тесту Р. Кеттела. Це означає, що на рівні Я-концепції курсанти зазначеного факультету адаптованої людини уявляють собі, як людину товариську; що вважає, що більшість важливих подій у його житті залежать від нього самого; не схильного до аутоагресії, безтурботності і мрійності; не виявляє заздрість і ненависть стосовно оточуючих; однак, з легким відтінком негативізму, що виявляється, у частковості, у готовності не ухилятися від конфлікту, а доводити його до логічного кінця.

У свою чергу, курсанти юридичного факультету вкладають у поняття адаптивності трохи інший зміст. Для них адаптована людина – це той, хто не виявляє негативізму і недовіри стосовно оточуючих, здатний контролювати свої бажання і власну професійну діяльність, не схильний до безтурботності і зайвої сміливості, але, у той же час, практично не визнає необхідності при рішенні конфліктних ситуацій враховувати інтереси протилежної сторони.

Нарешті, у групі курсантів соціально-психологічного факультету показник загальної адаптивності має позитивні кореляційні зв'язки з вибором компромісу і ухилення як основних способів поведінки в конфліктних ситуаціях і показниками загальної і вербальної агресії і дратівливості і негативні – з фактором С з опросника 16 PF. Іншими словами, для них найбільш адаптованим виявляється емоційно-стійка людина, що не боїться виражати свої негативні почуття стосовно інших людей, але в той же час здатний при рішенні конфліктної ситуації досягти компромісу або зовсім уникнути її.

Таким чином, у курсантів усіх трьох факультетів образ адаптованої людини вийшов внутрішньо суперечливим і конфліктним, що з рівним ступенем імовірності, може свідчити, як про наявність внутріособистісних проблем, так і про невирішеність проблем адаптаційного періоду.

*Е.Я. Оспіцев,
ст. наук. співроб. навч.-метод. центру
навчальних закладів МВС України*

РОЛЬ І МІСЦЕ ІНДИВІДУАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В МОТИВАЦІЇ ДИСЦИПЛІНОВАНОСТІ КУРСАНТІВ ВІДОМЧИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Концепція розвитку індивідуально-виховної роботи, яка спирається на методологію особистісного духовного росту курсанта, визнає, що розвиток дисциплінованості, як і інші якості особистості, знаходяться в стані безупинного перетворення. Бандурка О.М., Ануфрієв М.І., Венедиктов В.С. підкресливали, що підтримка визначеного рівня організованості і соціальності нормативно-правової поведінки вимагає зусиль навіть у відносно стабільній обстановці [1, с.192.2, с.22]. Тому, розвиток дисциплінованості детермінується як зовнішніми ситуативними факторами, тобто змінами у вимогах і умовах служби, так і внутрішніми процесами: загальним ростом особистості курсанта, новими пізнавальними і мотиваційними можливостями, адаптаційною динамікою. Аналіз дисциплінарної практики у вищих навчальних закладах МВС України за останніх 5 років з 1996 по 2001 рік показує, що розвиток дисциплінованості суперечливий, у ньому переплітаються тенденції, що виявляються як зростанням, так і спадом організованості і соціальної спрямованості вчинків. Більш того, з'явилися порушення, які раніше не мали місця. Вони зв'язані з підприємницькою діяльністю, охоронними функціями тощо.

Змістовними тенденціями в розвитку основи дисциплінованості є спрямовані і міцно фіксуемі зміни, що торкаються як її окремих елементів (структура по горизонталі і по вертикалі), так і психологічної структури цієї якості в цілому. Стрижневу лінію в розвитку складають перетворення в мотиваційних аспектах [3, с. 42]. Цей аспект розвитку дисциплінованості детермінує відповідні перетворення в її характерологічних і виконавчих ланках, сприяючи підвищенню дисциплінарної компетентності керівництва, структурних елементів, командирів, начальників і стійкості поведінки курсантів, як у повсякденній діяльності, так екстремальних ситуаціях служби (участь у забезпеченні охорони суспільного порядку, проходженні практики й ін.)

Процес прогресивного розвитку психологічного механізму нормативно-правового поведіння курсантів йде по декількох основних напрямках.

Першим напрямком є підвищення соціально-моральної зрілості дисциплінарної мотивації. При правильній організації виховного процесу відбувається зміцнення світоглядної ціннісної сторони дисциплінованості, ріст усвідомленості прийняття нормативно-правових регуляторів курсантської життєдіяльності, що ґрунтується на поважанні до законів, статутів, вказівок і розпоряджень. Безсумнівно, що кожен керівник будь-якої ланки від командира групи до Міністра внутрішніх справ бажає, щоб така кількість курсантів наближалася до максимуму. Однак, дані дисциплінарної практики говорять про інше (приклади: % покараних, нові види порушень, правова оцінка провинам і ін.).

Другий напрямок тісно пов'язано з першим. Він полягає в розширенні кола нормативно-правового регулювання дій і форм поведінки з урахуванням психологічних особливостей адаптаційних процесів курсантів і курсантських колективів [10, с.104-107]. Складність цього напрямку полягає в тому, що їхня зміна (соціально-економічного положення в суспільстві), в умовах демократизації практично всіх сфер життя приводить до того, що кожен новий набір курсантів відрізняється від попереднього по своєму відношенню до існуючих питань дисциплінування. Розробка і впровадження нових норм і правил поведінки, які послідовно охоплювали більш широкі сфери життя і діяльності курсантів, зв'язана з поступовим оволодінням цими нормами, включенням в індивідуальну нормативно-правову свідомість, у наслідку чого вона не тільки розширюється, але й внутрішньо перебудовується. Для оволодіння новими нормативно-правовими вимогами потрібні відповідна мотивація, а також нова правова база, яка сприяє їхнього росту, що характеризує відкритістю і сприйнятливістю. Аналіз психологічних процесів показує, що розширення внутрішньої дисциплінарної свідомості курсанта – процес, для багатьох досить важкий. Наочно це виявляється в період проходження практики й участі заходах щодо забезпечення охорони громадського порядку, коли курсанти попадають у зовсім нові екстремальні умови практичної діяльності ОВС.

Аналіз соціально-психологічних факторів показує, що основним механізмом розширення дисциплінованості є послідовне засвоєння нормативно-правового поведіння. Кожна окрема норма засвоюється більш ефективно, якщо вона сприймається як щось більш-менш чітко виражене і відносно самостійне. Процес оволодіння новою нормою є часткою подій формування особистісної установки, а його результатом – нормативна установка, тобто діюче позитивне відно-